

Balerna, V. *Balarma Balers* (Canet d'Adri), V. *Valét (Valé?)* r. *Balescò*, V. *Belasc*

BALESTUI

Llogaret avui despoblat del Municipi de Peramea (Pallars Sobirà). La gent de Peramea diu que tenia quatre cases (coincideix això amb les dades recollides per Madoz), la darrera de les quals va quedar deshabitada a principis dels anys vuitanta. Actualment, tan sols un pastor freqüenta amb el seu ramat els prats del poble. Aquí es trobava el monestir benedictí de Sant Fruitós de Balestui.

PRON POP. *baléstuij* (Peramea, Terrado 1991).

DOC. ANT. a. 850: «*Balastuy*» (Mor. I, 187); a. 908: «*Balastui*» (Abadal, *Pallars i R.*, 340); a. 949: «de flumine Nogaria usque ad ipso collo de Vislis et rio *Valestui* usque ad ipsas Murrarias» (Abadal, *Pallars i R.*, 367); a. 1081: «villa *Balastuy*» (*Hist. Lgd.* v, 674); a. 1163: «ecclesiam Sancti Fructuosi de *Balastui*, cum tribus mansis; ecclesiam Sancti Stephani de Bretui, cum .iij. mansis; ecclesiam Sancti Saturnini de Villa nova, cum mansis, condemninis, et aliis alodiis; ecclesias Sancti Joannis et Sancti Xpofori de Petra Medía» (Serrano S., *N.H.R.*, p. 109); a. 1164: «*Balastui*» (Kehr, *Papsturk.*, p. 398).

ETIM. Ens trobem en el centre de l'àrea del sufix *-úi*, tan abundant al Pallars. Pensem que *Balastui* termeneja amb *Bretui*, *Sellui* i *Mencui*. Sobre l'origen d'aquest *-úi* han emès les seves hipòtesis Menéndez Pidal, que el relaciona amb el conegut sufix basc *-oi*, i Rohlf, que hi vol veure una terminació íhfrica o lígur. Els estudis posteriors han demostrat que en la majoria de topònims en *-ui*, l'arrel és basca, cosa que sembla confirmar l'encert de la teoria de Mz.Pi. (cf. E.T.C. II, 61-64 i *Onomasticon Cat.*, s. v. *Avastenui*).

Si aquesta terminació ens orienta ja cap al pre-romà no indoeuropeu, amb més raó encara ens hem de decantar cap aquest terreny si pensem que el sufix pot ser, no ja *-úi*, sinó *-túi*. Perquè *-toi* és, ara sense cap dubte, un sufix inequívocament basc. Mitxelena el considera una variant de *-doi*, *-dui* i cita els noms *Ayastuy*, *Aristoy* i *Aristuy* (*Apellidos*, 558). Referint-se a *-doi*, indica: «*-doi*, *-dui* «suf. derivatiu que denota muchedumbre» (Azkue): top. *Ezpelduia*, Nav. 1056 y 1093, actual *Ezpeldia*, top. *Hillardui*, Al., 1025, actual *Ilárduya*, *Arandoi*, *Landadoy*, *Sagardoy*, *Sardoy* (*Sardu*)» (*Apellidos*, 187). Com podem veure, el sufix *-tui* és força adequat per a formar topònims. Plácido Mújica li dona el valor: de 'lloc de' 'plantació de': «*-TOI* 1, *sitio*, *plantación de...*: *ariztoi* = *robledal*; *alztoi* = *alisal*; *ameztoi* = *quejigal*; *sagardoi* = *manzanal*» (*Afijos vascos*, p. 69).

Hem comprovat, per tant, que la terminació del nostre topònim és basca. Ve ara la pregunta lògica: a quina arrel s'afegeix aquesta terminació?

Una possibilitat bastant convincent és partir del basc *beresi*, que Azkue tradueix amb el castellà *jaro*

'clapa de bosc baix' 'roure petit'. Potser podria pensar-se en una formació com **beresi-toi* 'lloc de matisars' ('lloc de matiguers', si volem utilitzar una forma dialectal ribagorçana). El *Diccionario del Uso del Español* de Maria Moliner defineix el mot castellà amb les següents paraules: «*jaro* 1. *mancha espesa de monte bajo*. 2. (Álava) *roble pequeño*». El que diu Azkue és exactament: «BERESI 1.º (AN-goiz, Bc, G-and), *jaro*, *forêt BERESI MORTUA* (B-mu), la selva, lit.: el jaro desierto: *la forêt*, lit.: *le bois désert*» (Dicc., s. v.).

No hi ha inconvenient fonètic que ens impedeixi partir d'aquesta base amb *-r*, ja sabem que tota *-l* basca antiga ha sofert rotacisme en el seu procés històric (cf. Mitxelena, *Fonètica*, 16.2). Potser els inconvenients poden venir de la banda de la morfologia. Suposant que *beresi* hagi viscut en el basc pal·larès, podem estar segurs que era ja un substantiu i que era capaç de crear un derivat en *-toi*?. De fet l'accepció 'clapa de bosc' podria ser bastant recent, si com suggereix Mitxelena ens trobem enfront d'una substantivació del participi *ber(h)exi* 'separat': «Var. del último es *Bereciartu*, *Bereciartua* (*Beresiartura*), donde creo que hay que ver *beratz* (con asimilación, como en *Bereceibar*) y no *beresi* 'jaro', que es probablemente el participio *ber(h)exi*, *ber(h)exi* 'separado' 'acotado'» (Mitxelena, *Apellidos*, 151).

Altres possibilitats semblarien menys probables. Si partíssim de *beratz* 'herbassar', o de *belatz* 'esparver'; també es pot pensar en *baratz* 'hort'; en qualsevol d'ells s'esperaria formes medievals amb *ç* com **Balactui*? És clar que podria també justificar-se la forma *Balastui* per l'eliminació de l'element oclusiu de *ç*, massa pròxim de l'oclusió de la *t* subsegüent. El guipuscoà *belaze* 'prat' no presenta l'africada, però tractant-se d'una forma aïllada, podria ser reducció d'un **belatz*. Per a *beratz* vegeu Azkue, *DBEF*, s. v. i Mitxelena, *Apellidos*, 151. Una variant antiga **belatz-toi* 'lloc d'herbassars' seria justificable. Pensem en els paratges anomenats *Belaria* (un a Ovis i un altre a Benasc, alta Ribagorça), on es manté la *l*- de l'antic basc *bel(h)ar* 'herba'.

Pel que fa al mot *baratz* 'hort', altra possibilitat, és comú a molts dialectes bascos —si bé estrany al biscaí—, alt navarrès, baix navarrès, guipuscoà, laborità, roncalès i suletí. Amb tot, en opinió de molts *baratz* és manlleu del gc. antic *baratz VALLATUS* (= cast. *vallado*, cf. Coromines, *PVArGc*, s. v. *varat*). Vegem el que diu Azkue: «BARATZ: 1.º (AN-b, BN-s, G, L, R, S), huerto, *jardín*» (Dicc., s. v.). Un antic substantiu **balatz-toi* 'lloc d'horts' ofereix una base semànticament adequada i sembla avenir-se la *a* de la primera síl·laba, i la de la segona, amb les dades documentals antigues, que gairebé sempre donen la forma *Balastui*, però topem altre cop amb l'inconvenient de l'africada basca *tz* i amb el dubte sobre la motivació del nom: d'horts n'hi ha a tots els pobles. Per què havia de motivar aquí la denominació del lloc? El mateix podríem preguntar-nos si partíssim de *belatz* 'corb' o 'esparver'.

En conclusió queda ben clar que *Balastui* és un nom